

Mérnöketika

Az etika tárgya

- Az etika (erkölcstan) a cselekedet (ember, élet, szabályok) megítélésének kérdéseit, illetve a cselekedetek megítélését lehetővé tevő értékeket vizsgáló filozófiai tudományág. Ilyen kérdések tartoznak ide:
  - Mi számít jónak, helyesnek, gonosznak stb. ?
  - Milyen szempontok szerint lehet megítélni egy cselekedetet?
  - Mikor jó/helyes egy cselekedet?
  - Milyen a jó/erényes ember?
  - Milyen a jó/erényes élet?

A cselekedet megítélése

- A cselekedet értékelése:
  - Gyakorlati szempont: alkalmas arra célra, amiért teszik (jó valamire)
  - **Erkölcsei** szempont: **hogyan viszonyul erkölcsi értékeinkhez, hogyan érint másokat, hogyan viszonyul mások érdekeihez, értékeihez, normáihoz** (jó/helyes vagy helytelen, gonosz, erkölcsileg jó) (A továbbiakban csak ezzel foglalkozunk, és ilyen értelemben használjuk a jót, és ellentét a gonoszt.)
- A cselekedet értékelése mindig kontextuális! Egy összefüggésrendszerben lehet értékelni!
- Az erkölcsi értékelés mögött meghúzódó értékek:

Pl.: Az eutanázia dilemmája: A (egyik) legfőbb érték maga az élet ↔ Az élet minősége fontosabb (értékesebb), mint maga az élet.
- Minden erkölcsi **vita** – implicit vagy explicit – eltérő értéktételezéssel hozható összefüggésbe.
- Minden erkölcsi **dilemma** értékek konfliktusát jelenti.

Normák és értékek

- **Normák:** a viselkedéssel, cselekvéssel kapcsolatos követelmények, cselekvési szabályok, minták formájában.

Cselekedj így! Ne tedd azt! Ha így teszel, megdicsérünk. Ha ezt és ezt teszed, ilyen és ilyen büntetést kapsz. Pl. tízparancsolat: Ne lopj!

- **Értékek:** azok a dolgok, tulajdonságok (események, állapotok), amik értékkel rendelkeznek számunkra, kívánatosak számunkra.
- A viselkedést irányítják, és a viselkedés ezek alapján értékelhető.

Erkölc

- Az **erkölc** a társadalmilag elfogadott normák és értékek rendszere, ami a viselkedést szabályozza, és amelyet a közösség (általában) informális eszközökkel (elismerés, rosszallás) tartat be.
- Erkölc és morál: gyakran szinonimák, ha azonban nem azonos jelentésben használják őket, akkor az **erkölc** a közösség által elfogadott (külső) norma és értékrend, míg a **morál** az egyén által magáévá tett (belső) norma és értékrend.
Ez a különbség látszik akkor, amikor valaki csak azért csinál valamit, hogy ne szólják meg, de legszívesebben másként tenné.
- Erkölc és jog. A jog is a viselkedést szabályozza, ez is norma és értékrend, de ez formális, és intézményesen tartatjuk be.

Lehet valami legális és erkölcstelen, és illegális és mégsem (nagyon) erkölcstelen. Pl. Olyan anyagot beépíteni, ami káros, de még nem tiltott. Tényleg biztonságos körülmények között szükségből túllépni a megengedett sebességet.

Etika és szaktetikák

- A szaktetikák (mérnöketika, orvosi etika stb.) nem az általános etikai elméletektől eltérő elméleteket takarnak, hanem azok speciális helyzetekben való alkalmazását.
- Nagyon fontos sajátossága a szaktetikának, hogy az általuk adott erkölcsi elveknek döntően **szervezeti keretek** között kell működniük, szemben a hétköznapi erkölcsi elvekkel, amelyek jobbra személyes keretek között működnek. Ezért általában még bonyolultabb a döntés!!!

Erkölcsei döntések és tervezői döntések

- Erkölcsei kérdésekben gyakran nem konkluzív a vita (lásd az esettanulmányokat, a hétköznapi vitáinkat), lehet újabb és újabb szempontokat felvetni, más értékelést adni, nincsenek formulák, nem mindig alakul ki egyetértés.
- Ez nem ok sem az erkölcsei kérdések mellőzésére, sem a szubjektivizmusra (=csak az a kérdés nekem tetszik-e), sem arra, hogy az erkölcsei döntéseket megbízhatatlannak tekintsük.
- Az erkölcsei döntések olyanok, mint a tervezői döntések. Adott feladatra több jó megoldás létezik -- és több rossz. (Csak az erkölcsei döntéseknél nincs világos feladatkiírás.)
- Mindkettő elemző készséget, sok elméleti tudást, és **gyakorlatot** igényel. Különösen abban, hogy mire kell figyelni és az elméleti tudást hogyan kell alkalmazni.
- Az erkölcsei döntéseket a műszaki, gazdasági stb. döntésekkel együtt, integráltan kell meghozni.

A tudatosan etikus (helyes) cselekvés feltételei

- A tudatosan etikus (erkölcsileg helyes) magatartás feltétele, hogy
  1. **Felismerjük**, és megértsük az erkölcsi problémát.
  2. **Döntés: Ki tudjuk választani, hogy mi a helyes.**
  3. **Akarjuk** a helyeset cselekedni.

A kurzus e három pont köré épül!

- 1-hez a mérnök társas szerepeit és szakmai tevékenységét fogjuk elemezni, hogy megértsük, hogy a **tipikus helyzetek, tevékenységek** milyen erkölcsi kérdéseket vetnek fel.
- 2-höz az **etika** (ideértve a szakmai etikai kódexet is), a **döntéselmélet** és az erkölcsi döntésekkel foglalkozó **pszichológia** ad segítséget.
- 3-hoz azt fogjuk vizsgálni, hogy mik a **jó és a rossz cselekedet következményei**, valamint az, hogy **miért vagyunk néha rosszak**.

Önismeret és értékrend

- Mivel a viselkedést erkölcsi szempontból a normák és az értékek **irányítják**, illetve ezek alapján **ítélhető meg**, valamint az erkölcsi dilemmák mögött **értékkonfliktusok** álnak (lásd 1. óra), ezért nagyon fontos, hogy
  - tisztában legyünk saját értékrendünkkel, és
  - lássuk az értékek erkölcsi szerepét.
- Az óra célja: az önismeret fejlesztése.

Értékek

barátság
bátorság
biztonság
boldogság
egészség
együttérzés
élet
elismerés
gazdagság, vagyon
gyengédség
hatalom, befolyás

hűség
igazságosság
jó közérzet
karrier
kitartás
kötelességtudat
kreativitás
nyugalom
lelki béke
megbecsülés
mások megbecsülése
megbízhatóság
önmegvalósítás

professzionizmus
siker, elismerés
szabadság
szerelem
szex
szépség
szorgalom
tisztelet
tudás, tájékozottság
vidámság, derű
... stb.

Feladat

- Egészítse ki a fenti listát, és húzza ki az ön számára nem fontosakat!
- Emelje ki a 5 legfontosabbat!

Az értékek két fő fajtája

- Az **erkölcsi**, morális **értékek elsődlegesen személyekre irányulnak**. Példák:
  - család
  - jó akarat
  - igazságosság
- **Erkölcsileg semleges értékek**. Példák:
  - vagyon
  - humorérzék
  - szépség
- Amikor a cselekvést befolyásolják, akkor az utóbbiaknak is lehet etikai következménye. Attól, hogy vagyonos valaki, vagy fontos számára a vagyon, még lehet jó vagy rossz ember, cselekedhet helyesen vagy helytelenül. Általában helytelen azonban, ha pl. a vagyon fontosabb, mint az igazságosság, és *ezért* igazságtalanságot követ el.

Instrumentális és végső érték

- Meg szokás különböztetni instrumentális (eszköz) értéket és végső értéket (nevezik még célértéknek, önmagában vett értéknek, önértéknek)
- Az **instrumentális érték** más, jobban vágyott értékek megszerzésére szolgál, más értékek megszerzésének eszköze. (pl. jogosítvány, szívósság) A **végső értékek** önmagukban értékesek, és nem további értékekhez való viszonyukban, nem további értékek eléréséhez való hozzájárulásukban. (pl. család)

Az értékprofil

- Az értékprofil az egyén értékeinek mintázata, rendszere.
- Az értékprofil azt mutatja meg, hogy
  - milyen értékekkel rendelkezik valaki, és azok
  - milyen hierarchiát alkotnak,
  - milyen eszköz-cél összefüggést mutatnak.
- Az értékprofil egyedi, jellemzi az egyént és viszonylag lassan változik.
- Stabilitás és a viselkedés meghatározásában betöltött szerep szempontjából az értékprofil hasonló a személyiséget meghatározó tartós tulajdonságokhoz (jellemvonások), az ún. személyiség profilhoz. Itt a tulajdonságok közé számítjuk az erkölcsi tulajdonságokat is, az erényeket.
- Továbbá részben az értékprofil határozza meg az egyén erkölcsi jellemét, az egyén morális értékét. (Az erényeket és a jellem szerepét az erényetika keretében tárgyaljuk később.)

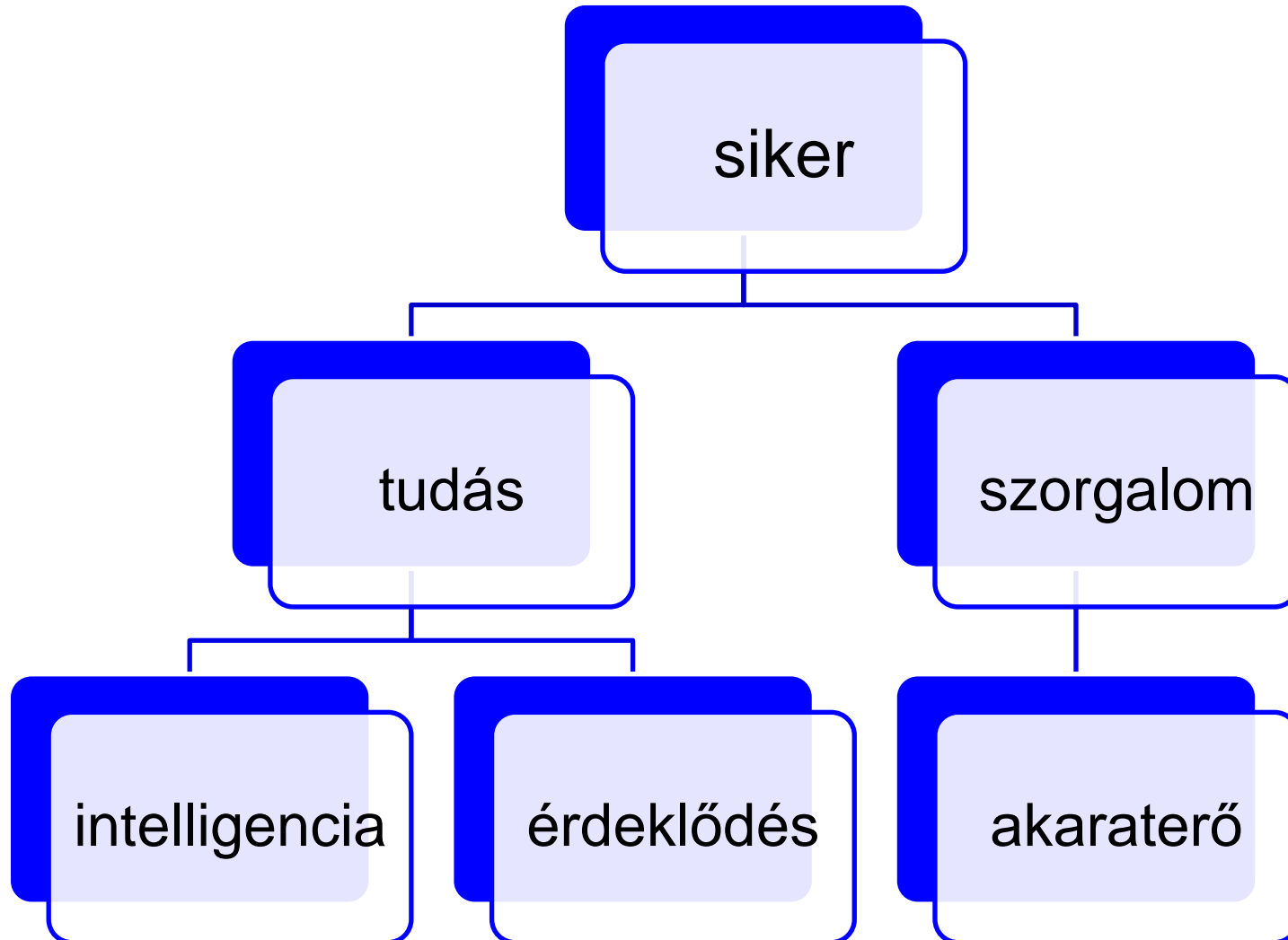
Lokális és globális értékprofil

- Lokális értékprofil: Az egyént különböző alapvető élethelyzetekben (szerepekben) különböző lokális értékprofilok jellemezhetik.

Pl. a munkában a legfontosabb a siker és ennek egyik eszköze a tudás, a családi életben a legfontosabb mások (a családtagok) boldogsága, és ennek eszköze a vidámság, derű, egymás tisztelte stb..

- Globális értékprofil: A lokális profilok mégis általában összeállnak egy általános, az egyénre jellemző globális értékprofilá, mert
  - az élethelyzetek (szerepek) általában különböző értékkel rendelkeznek és betagozódnak az értékek rendszerébe (Pl. fontosabb a munka, mint a család, és a család a munka háttérét és igazolását adja.)
  - az életünk egészére vonatkozó értelmezéseink is értékrendet tartalmaznak. Pl. az életet feladatnak tekintem, ahol a legfontosabb a kötelességtudat.

Példa: Értékprofil a munkavégző szerepében

Feladat

- Készítse el a saját értékprofilját a **diák** és a **partnerkapcsolatban** résztvevő szerepében!

A cselekvés meghatározói

- A cselekvés modellje:

Vélekedések+vágak* (→ elhatározás, döntés (→ akarat)) → cselekvés

Pl. Érzem, hogy hideg van. (Fázom.) Azt szeretném, hogy meleg legyen, és azt gondolom, hogy úgy tudok meleget csinálni, ha befűtök. Ezért úgy döntök, hogy befűtök, és befűtök.

*A vágy csak egyszerűsítés. Általánosságban a **domináns pozitív attitűd** (attitűd: értékelés, viszonyulás) határozza meg a viselkedést. (Pl. akarhatok enni és meleget, de a meleget erősebben akarom, ezért ez a domináns.)

- Ez a modell magyarázza a cselekvést. Miért tette? Mert ezt és ezt gondolta, és ezt és ezt szeretne volna. Másként: mert azt gondolta, hogy *K* helyzet van és *V*-t szeretne volna elérni, és azt gondolta, hogy *K*-ból *V*-t *C* cselekedet segítségével éri el.

Értékek és viselkedés I.

- Az értékek jelentős mértékben **meghatározzák** – de nem kizárólag ezek határozzák meg!* – a konkrét **attitűdjeinket** a különböző helyzetekben, és ezen keresztül irányítják a viselkedést.

- Érték → Attitűd (+ Vélekedés) → Viselkedés

Pl. Az előző példában azért szeretném, hogy meleg legyen, mert jó számomra a kellemes közérzet.

*Fontosak a körülmények stb.. Pl. hirtelen kell reagálni. Nem azért üti el valaki egy balesetben a gyermeket és nem a nagymamát, mert számára fontosabbak az idősek.

- Az értékek közvetlenül is **meghatározzák a viselkedést**, mert ha valami értékes, jó számunkra (pl. tudás, vagyon, nyugalom), akkor annak megszerzésére, elérésére törekszünk. Érték + Vélekedés → Viselkedés

Pl. nyugalmat szeretnék (a telefon zavar), ezért kikapcsolom a telefonom.

Értékek és viselkedés II.

- A viselkedés többek között az értékek alapján **értékelhető**: A konkrét cselekvés összhangban van-e
  - a cselekvő értékprofiljával?
  - a közösség által elfogadott értékekkel?

- A viselkedés **tükrözi** az egyén, és/vagy a közösség által **elfogadott értékeket**.

Hogyan ismerhetjük meg értékeinket?

- Beszámoló alapján: Mit mondunk, gondolunk arról, milyen értékekkel rendelkezünk?
- Viselkedés alapján: Milyen értékek tükröződnek a viselkedésünkben, különösen a választásainkban?
  - Szerintünk?
  - Mások szerint?
- Vigyázat **attribúciós hiba!** Megfigyelőként túlzott jelentőséget tulajdonítunk a személyből (jelleme, vélekedése, vágyai) fakadó okoknak, keveset a körülményeknek. Cselekvőként viszont gyakran fordítva.

Pl. sikerül a vizsga – ügyes voltam, nem sikerül – kiszúrtak velem. Másnak sikerül – mázlista, nem sikerül – nem készült.

Az értékek megnyilvánulása

- Készítse el egy ön által jól ismert személy értékprofilját a viselkedése, különösen a választásai alapján!

Mit szokott ő csinálni? Mit **nem** szokott csinálni? Mire fordítja a legtöbb energiát? Mivel indokolja? Mit tesz a szabadidejében? Mit tesz, ha választhat? Stb. Mi fontos annak, aki így viselkedik?

„LEGFŐBB ÉRTÉK A BOLDOGSÁG”

A boldogság

- „Legfontosabb nekem a boldogság.” szoktuk mondani és gondolni. Azaz szeretnénk jól érezni magunkat, szeretnénk jó életet.
- DE gyakran NEM TUDJUK, hogy mi jó nekünk!!
- A boldogság két fogalma*:
  - Tapasztaló ÉN: boldogság=megtapasztalt, átélt boldogság, jó közérzet
  - Emlékező, reflektív ÉN: boldogság=elégedettség az életünkkel

Példa: rosszul végződő nyaralás

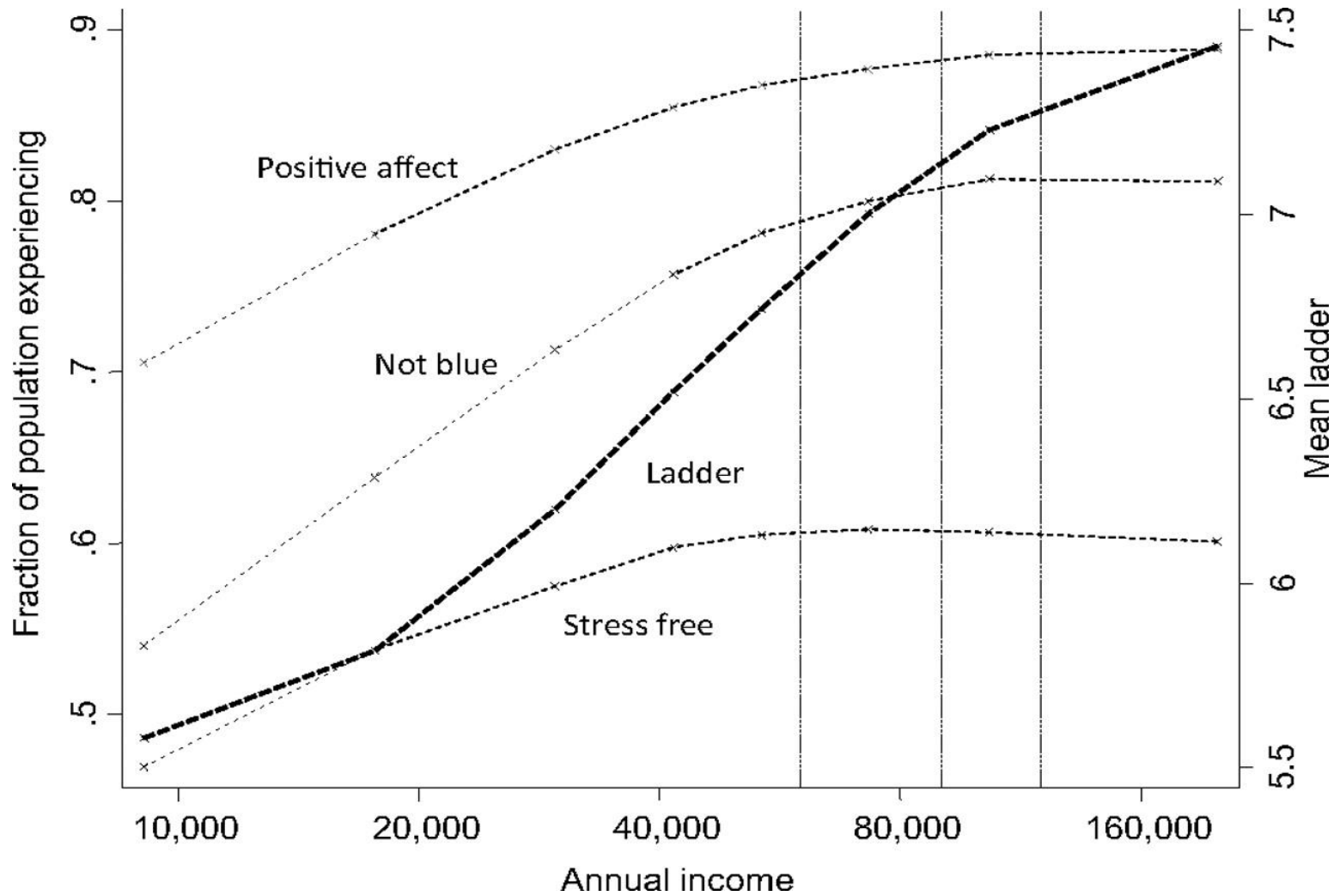
*Lásd: Kahneman, D. 2013. *Gyors és lassú gondolkodás*. Bp.:HVG Kiadó. 35-38. szakaszok !!

A Pénz ÉRTÉKE: Pénz és boldogság

- Jó közérzet: 75000 \$/év jövedelem felett az USA-ban KÖZEL ÁLLANDÓ
- Elégedettség: a jövedelemmel degresszíven nő
- Forrás: <http://www.pnas.org/content/107/38/16489>
- Lásd még: World Happiness Report
<http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>
- Gallup felmérés: <http://www.news1130.com/2012/12/19/gross-national-happiness-the-happiest-and-saddest-countries-in-the-world/>

Positive affect, blue affect, stress, and life evaluation in relation to household income.

Kahneman D , and Deaton A PNAS 2010;107:16489-16493

Gyakran nem tudjuk, mi jó nekünk 1.

- Gyakran tévedünk annak megítélésében, hogy mi tesz boldoggá minket:
- A tapasztaló én boldogsága (megélt boldogság, jó közérzet) és az emlékező én boldogsága (megelégedettség) között gyakran nincs korreláció, de nekünk általában csak az emlékeink állnak rendelkezésre, hogy mit tesz minket boldoggá, mit szeretnénk tenni. (kolonoszkópia, pénzkereset).

Mit szeretne? Ki a boldogabb?

Dan Gilbert nyomán

Mit szeretne? (Ki a boldogabb?) 2.

Vagy ezt?

Gyakran nem tudjuk, mi jó nekünk 2.

- Gyakran tévedünk annak megítélésében, hogy mi tesz boldoggá minket:
- Hatás/következmény elfogultság: túlbecsüljük az egyedi események (és a külső körülmények) hatását a **későbbi** közérzetünkre (tapasztaló én boldogsága) és a megelégedettségünkre (emlékező én boldogsága).

Pl. Lottó nyeremény/bénulás egy évvel az esemény után mindkét populáció kb. átlagosan **érzi** magát boldognak (de nem annyira elégedett az életével), nagy (pénzügyi, erkölcsi, vezetői) bukások után az emberek **elégedettek** az életükkel.*

Pl. milyen autóval járunk dolgozni.

Összegezve: Nem tudjuk, mi jó nekünk

- Gyakran tévedünk annak megítélésében, hogy mi tesz boldoggá minket mert:
  1. A tapasztaló én boldogsága (megélt boldogság, jó közérzet) és az emlékező én boldogsága (megelégedettség) között gyakran nincs korreláció, de nekünk általában csak az emlékeink állnak rendelkezésre, hogy mit tesz minket boldoggá, mit szeretnénk tenni. (kolonoszkópia, pénzkereset)
  2. Hatás/következmény elfogultság: túlbecsüljük az egyedi események (és a külső körülmények) hatását a **későbbi** közérzetünkre (tapasztaló én boldogsága) és a megelégedettségünkre (emlékező én boldogsága). (Lottó nyeremény/amputálás, bukás, milyen autóval járunk dolgozni.)

Egocentrikus vs. szociocentrikus értékek

- Egocentrikus értékek: ami nekem jó. (Ált. a saját élvezetünket társítjuk hozzá.)
- Szociocentrikus értékek: ami másoknak jó. (Ált. önfeláldozást társítunk hozzá.)

- A kettőt általában kizárónak szoktuk gondolni. Vannak helyzetek, amikor a kettő ellentmond, **DE ez általánosságban tévedés!!!**

Példa: Hála, köszönet, dicséret

Értékválság?

- „Ma már nincsenek értékek!”
- „Ma minden a pénz!”
- Ha az értékválságnak van értelme, akkor valami olyasmit jelent, hogy
  1. nem világos mihez, kell igazodni.
  2. a beszélő nem ért egyet azzal, amit a közösség elfogad.
- Ha az 1., akkor ez lehet azért, mert
  - sokféle érték van jelen – pluralizmus.
  - nem jelennek meg olyan határozottan az értékek a kultúrában, mint régen.

Összegzés: Az értékek jelentősége

- Az egyént jellemzi az értékek rendszere, az értékprofilja. Részben ez határozza meg az egyén jellemét, az egyén morális értékét.
- Az értékek jelentős mértékben meghatározzák az attitűdjeinket, és ezen keresztül irányítják a viselkedést.
- Az értékek közvetlenül is meghatározzák a viselkedést, mert ha valami értékes, jó számunkra, akkor annak megszerzésére, elérésére törekszünk.
- A viselkedés az értékek alapján értékelhető: A konkrét cselekvés összhangban van-e
  - a cselekvő értékprofiljával?
  - az általánosan elfogadott értékrenddel?